

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

І. М. Хоржевська, І. П. Лисенкова, І. В. Астремська

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ
ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»**

для студентів-психологів

Випуск 290

Миколаїв – 2020

УДК 316.48+327.5](076)

X 79

Рекомендовано до друку вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 7 від 28 лютого 2020 р.).

Рецензенти:

Бабаян Ю. О., кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та інклюзивної освіти МНУ ім. В. О. Сухомлинського;

Васильєв Я. В., доктор психологічних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, НУК ім. адмірала С. О. Макарова.

X 79

Хоржевська І. М. Методичні рекомендації з дисципліни «Соціальні та політичні конфлікти» для студентів-психологів / І. М. Хоржевська, І. П. Лисенкова, І. В. Астремська. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. – 48 с. (Методична серія ; вип. 290).

У рекомендаціях для магістрів-психологів розкриваються загальні відомості щодо навчальної дисципліни «Соціальні та політичні конфлікти». Актуальність цих методичних рекомендацій не викликає сумніву, сьогоднішні реалії змушують студентів уміти як теоретично, так і практично працювати з соціальними конфліктами, які виникають у різних галузях: економічних, духовних, політичних, ідеологічних.

УДК 316.48+327.5](076)

© Хоржевська І. М., Лисенкова І. П.,
Астремська І. В., 2020

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2020

ISSN 1811-492X

ЗМІСТ

Ознайомлення з навчальною дисципліною	4
Зміст навчальної дисципліни	7
Самостійна робота студента	9
Вибіркові лекції до навчальної дисципліни	10
Теми для написання доповіді	34
Індивідуальні науково-дослідні завдання з навчальної дисципліни «Соціальні та політичні конфлікти».....	35
Питання для контрольної перевірки	38
Підсумковий контроль (іспит).....	41
Рекомендовані джерела інформації.....	44

ОЗНАЙОМЛЕННЯ З НАВЧАЛЬНОЮ ДИСЦИПЛІНОЮ

Метою курсу «**Соціальні і політичні конфлікти**» є ознайомлення студентів психологічної спеціальності з основними положеннями цієї навчальної дисципліни. Зокрема з понятійним апаратом, методологією, найбільш загальними відомостями про історію розвитку науки. Дисципліна ґрунтовно ознайомлює з досягненнями психології у сфері міжгрупового конфлікту: соціального, економічного, духовного, політичного. Метою викладання навчальної дисципліни є надання майбутньому магістру-психологу базових теоретичних та практичних знань відносно соціальних і політичних конфліктів, особливостей їх динаміки і специфіки управління ними.

Завданнями вивчення дисципліни є: ознайомлення з типологією різних соціальних і політичних конфліктів; розуміння основних етапів формування конфліктів у великих і малих соціальних групах; формування у студентів навичок та умінь управління конфліктами різноманітних типів і оволодіння методами консультування опозиційних сторін із питань зниження конфліктної напруженості. Також завданням викладання дисципліни є сприяння формуванню гармонійно розвиненої особистості, забезпечення студентів міцними знаннями із соціальної психології конфлікту з подальшим їх практичним застосуванням, закладення фундаменту ефективного оволодіння і подальшого використання знань інших галузей психології.

Студенти **повинні знати:**

- основні концепції, теорії конфлікту;
- підходи до розуміння соціальних і політичних процесів, що відбуваються, і типологію конфліктів;
- теоретичні підходи до процесу управління політичного конфлікту;
- стадії політичного конфлікту: методи, способи управління конфліктами;
- співвідношення конфліктів і консенсусів.

Окрім того, студенти **повинні вміти:**

- визначити тип конфлікту, його сторони та позиції;
- вибрати підхід, стиль і спосіб управління конфліктом;
- використовувати інформаційне змагання як метод регулювання конфлікту;

- визначити механізм оптимального вибору підходів, способів і стилів поведінки учасників конфлікту;
- визначити стадії ефективного управління конфліктом;
- вибрати методи оптимізації конфлікту.

А також володіти:

- знаннями теорії конфлікту;
- умінням застосовувати теоретичні знання в процесі управління конфліктом;
- методиками управління конфліктом;
- навичками роботи з протилежними сторонами конфлікту;
- методами інформаційного забезпечення процесу роботи з конфліктом.

Міждисциплінарні зв'язки. Пропонований курс у плані змісту взаємопов'язаний із соціальною психологією, психологією особистості, конфліктологією, психологією управління, історією, філософією, політологією, правознавством.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти набувають таких компетентностей:

- знання і уміння оперувати основними теоріями та поняттями з психології конфліктів;
- здатність до аналізу концептуальних засад психології групової поведінки;
- здатність застосовувати напрацьовані програми та проводити психологічні дослідження у сфері соціального управління;
- навички управління інформацією для виокремлення тенденцій у психологічних особливостях трудової поведінки людей (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел);
- здатність аналітично мислити, бути проникливим та об'єктивним, прагнути до наукових пошуків оптимальних рішень і творчої взаємодії із соціальними партнерами;
- навички прийняття обґрунтованих управлінських рішень із питань психологічних закономірностей і особливостей функціонування великих і малих соціальних груп.

Міжособистісні компетентності:

- уміння працювати в команді;
- здатність до критики та самокритики під час дискусій;
- уміння донести до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення та особливості власного досвіду у професійній діяльності;
- навички та уміння формування міжособистісних стосунків у колективі при обстоюванні власної позиції під час дискусій;

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

- знати і дотримуватись норм поведінки і моралі, професійної етики в міжособистісних стосунках при виконанні професійних обов'язків;
- позитивне ставлення до несхожості та інших культур;
- здатність працювати в міжнародному середовищі;
- уміння критично оцінювати явища, ситуації, діяльність осіб, спираючись на отримані знання.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

План лекцій

№	Тема заняття/план
1	Тема 1. Предмет та завдання конфліктології як науки. Конфлікт як явище соціального життя 1. Конфліктологія як наука і навчальна дисципліна 2. Поняття соціального конфлікту. 3. Історія дослідження явища соціального конфлікту. 4. Атрибути та складові соціального конфлікту.
2	Тема 2. Причини соціальних конфліктів. Функції та наслідки конфлікту 1. Причини соціальних конфліктів. 2. Динаміка перебігу соціальних конфліктів. 3. Функції соціальних конфліктів. 4. Наслідки соціальних конфліктів.
3	Тема 3. Методологія соціальних і політичних конфліктів 1. Конфліктологія в системі наукового знання. 2. Проблема конфліктної взаємодії в суспільстві. 3. Принципи розуміння конфлікту. Соціологія конфлікту. 4. Закони, категорії, методи конфліктології. Становлення конфліктології.
4	Тема 4. Структурні елементи конфлікту та класифікація конфліктів 1. Рівні прояву і компоненти у структурі конфлікту. 2. Основні складові конфлікту. 3. Класифікація конфліктів за різними теоріями. 4. Учасники та умови, у яких відбувається конфлікт. 5. Динаміка соціального конфлікту.
5	Тема 5. Конфлікти в економічній сфері суспільного життя 1. Предмет та об'єкт економічного конфлікту. 2. Трудовий конфлікт, його форми. 3. Форми дії в економічному конфлікті. 4. Управління та попередження конкретного виду конфлікту.
6	Тема 6. Конфлікти в духовній сфері 1. Види конфліктів у духовній сфері. 2. Основні форми прояву. 3. Конфлікти цінностей і культур. 4. Релігійні конфлікти.
7	Тема 7. Моральні, ідеологічні та інтелектуальні конфлікти 1. Ідеологічний та історичний аспекти моральних конфліктів. 2. Інтелектуальні конфлікти, їх причини і протікання. 3. Конфлікт у психологічній науці. Історичні приклади.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

Закінчення таблиці

8	<p>Тема 8. Характеристика шляхів розв'язання соціальних конфліктів</p> <ol style="list-style-type: none">1. Класифікація прогнозування конфліктів.2. Етапи часткового і повного запобігання конфліктів.3. Методи врегулювання конфліктів. Вирішення конфлікту.4. Діагностика конфлікту. Розробка стратегій рішення конфлікту.5. «Силова», компромісна й «інтегративна» моделі рішення конфлікту.6. Демократичний процес контролю над конфліктними ситуаціями.
9	<p>Тема 9. Соціальні конфлікти в сучасному українському суспільстві</p> <ol style="list-style-type: none">1. Розвиток соціології конфлікту в Україні.2. Сучасні соціальні конфлікти.3. Конфлікти в духовній сфері нашого суспільства.4. Політичні конфлікти в Україні.
10	<p>Тема 10. Поняття і сутність політичного конфлікту</p> <ol style="list-style-type: none">1. Поняття та сутність політичного конфлікту.2. Функції політичного конфлікту.3. Причини виникнення політичних конфліктів.
11	<p>Тема 11. Учасники і суб'єктивна складова конфлікту</p> <ol style="list-style-type: none">1. Компоненти політичного конфлікту.2. Політична боротьба, її основні принципи.3. Головні ознаки конфліктної ситуації та конфлікту.4. Причини політичних конфліктів у тоталітарних режимах.5. Основа конфлікту в ліберально-демократичних режимах.
12	<p>Тема 12. Основні теорії виникнення політичних конфліктів</p> <ol style="list-style-type: none">1. Точка зору К. Маркса, Р. Дарендорфа, М. Дюверже та ін. на політичний конфлікт.2. Західна концепція (Дж. Бертон, К. Ледерер, Дж. Дейвіс, Р. Инглхарт, Д. Истон, О. Надлер).3. Соціально-психологічна концепція З. Фрейда.
13	<p>Тема 13. Типологія політичних конфліктів. Зовнішньополітичні та внутрішньодержавні конфлікти</p> <ol style="list-style-type: none">1. Типологія політичних конфліктів.2. Зовнішньополітичні та внутрішньодержавні конфлікти.3. Політичні кризи.
14	<p>Тема 14. Насильство в політичних конфліктах</p> <ol style="list-style-type: none">1. Психологічні характеристики сутності насилля у політиці.2. Види політичного насилля.3. Форми політичного насилля.
15	<p>Тема 15. Технології регулювання політичних конфліктів</p> <ol style="list-style-type: none">1. Процес розв'язання політичного конфлікту.2. Підходи до врегулювання політичних конфліктів.3. Методи подолання політичних конфліктів.4. Шляхи подолання політичних конфліктів.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форми контролю	Макс. к-ть балів
1	Конфлікт як чинник стабільності суспільства (на прикладі теорії Дарендорфа)	4	Конспект	8
2	Підготуйте мультимедійну презентацію, яка відображає психологічний зміст соціального конфлікту	4	Мультимедійна презентація	8
3	Розробіть програму тренінгу, спрямовану на формування навичок ефективного вирішення соціального конфлікту	4	Програма тренінгу	8
4	Наведіть приклади урядової, парламентської, конституційної, загальнонаціональної кризи, релігійно-етнічних, міжнародних конфліктів в Україні за останні роки	4	Конспект	8
5	Укажіть основні причини підвищеної конфліктності у наш час	4	Конспект	8
6	Інтелектуальні конфлікти у психологічній науці	3	Конспект	8
7	Приклади політичних конфліктів за останні роки в нашій країні	2	Конспект	8
8	Користуючись літературою з бібліотек, матеріалами преси та відеоматеріалами, проаналізуйте будь-який конфлікт у науці	5	Огляд та конспектування	8
9	Користуючись матеріалами преси та відеоматеріалами, проаналізуйте суть і прояв будь-якого економічного конфлікту	5	Огляд та конспектування	8
10	Проаналізуйте сучасні технології врегулювання політичних конфліктів та управління можливими чи наявними конфліктними ситуаціями в Україні.	5	Конспект	8
Разом		40		80

ВИБІРКОВІ ЛЕКЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Лекція № 1.

Предмет та завдання конфліктології як науки. Конфлікт як явище соціального життя

Мета: сформуванню уявлення про соціальний конфлікт як про соціальний феномен, що відіграє значну роль у процесі розвитку суспільства; ознайомити студентів з історичним аспектом дослідження явища соціального конфлікту; висвітлити особливості соціальних конфліктів в Україні.

Завдання

- проаналізувати поняття соціального конфлікту;
- ознайомитись з історією дослідження явища соціального конфлікту;
- розглянути складові соціального конфлікту та його класифікацію;
- проаналізувати особливості соціальних конфліктів у сучасному українському суспільстві

План

1. Конфліктологія як наука і навчальна дисципліна.
2. Поняття соціального конфлікту.
3. Історія дослідження явища соціального конфлікту.
4. Атрибути та складові соціального конфлікту.

Історія людської цивілізації насичена різними конфліктами. Одні конфлікти охоплювали цілі континенти, десятки країн і народів, інші – великі і малі соціальні спільноти, треті відбувались між окремими людьми. З найдавніших часів люди намагались вирішувати протиріччя і мріяли про безконфліктне суспільство. Виникнення держави також можна розглядати як прагнення створити універсальний механізм для попередження і вирішення конфліктів. У найдавніших законах хетського царя Хаммурапі містяться десятки способів вирішення конфліктних ситуацій. За легендою, цар Соломон прославився своєю мудрістю та вмінням уникати й вирішувати конфлікти.

Протягом століть найкращі науковці, мислителі створювали теоретичні моделі безконфліктного суспільства, а інколи намагались втілити їх у життя. Однак, усі спроби закінчувались невдало і породжували ще більш жорстокі конфлікти.

Сьогодні конфлікти – повсякденна реальність. Вони охоплюють усі сфери життєдіяльності людей, усю сукупність соціальних відносин та взаємин.

Соціальний конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – крайній випадок загострення соціальних протиріч, який виражається в зіткненні різних соціальних спільнот, що обумовлений протилежністю чи суттєвою відмінністю їх інтересів, цілей, тенденцій розвитку.

Як соціальне явище конфлікт був уперше розглянутий А. Смітом, який вважав його основою поділу суспільства на класи та економічної боротьби між ними. Фундаторами власне соціологічної теорії конфлікту вважають К. Маркса, М. Вебера та Г. Зіммеля.

Сам термін «соціальний конфлікт» уперше ввів до наукового обігу німецький соціолог Г. Зіммель, який вважав конфлікт універсальним явищем, а безконфліктне суспільство недієздатним. Тобто він говорив, що конфлікт може стати засобом розвитку суспільства.

Увагу конфлікту приділяли і представники структурного функціоналізму. Зокрема, Т. Парсонс трактував конфлікт як соціальну аномалію, фактор, що дезорганізовує та дестабілізує життя. На його думку, головне завдання суспільства полягає в попередженні конфліктів.

Американський соціолог Л. Козер у праці «Функції соціального конфлікту» обґрунтував ідею позитивної функції соціального конфлікту. Він вважав його своєрідним клапаном, з допомогою якого суспільство пристосовується до нових умов життя. Усі соціальні конфлікти він поділив на позитивні, тобто ті, які ведуть до розвитку соціальної системи, та негативні, що загрожують існуванню соціальної системи. Л. Козеру також належить найпоширеніше у світовій соціології трактування конфлікту як боротьби за цінності й претензії на певний статус, владу й ресурси.

Німецький соціолог Р. Дарендорф розглядав конфлікт всюдисутнім, оскільки кожне суспільство спирається на примушування одних його елементів іншими. Конфлікти спричиняють нерівність соціальних позицій та відмінність інтересів людей.

Американський соціолог К.-Е. Боулдінг у своїй праці «Конфлікт та захист: загальна теорія» стверджував, що конфлікт є невід’ємним елементом суспільного життя, певним різновидом соціальної взаємодії, а сучасні суспільства здатні вивчати і регулювати його.

Можна виділити такі атрибути конфлікту:

1 – сутичка (боротьба, несумісність, розбіжність) – момент протистояння несумісних, суперечливих позицій, інтересів, тенденцій;

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

2 – наявність полярних начал (ліве і праве, добро і зло), що означає одночасно і взаємопов'язаність, і взаємопротилежність;

3 – наявність суб'єктів як носіїв полярних позицій у суттєвості;

4 – активність суб'єктів спрямована на подолання суперечності;

5 – суб'єкти не допомагають одне одному, а стоять на перешкоді або блокують реалізацію інтересів одне одного.

Отже, соціальний конфлікт включає **ряд основних складових:**

- учасників (суб'єктів) конфлікту;
- причини конфлікту;
- об'єкт і предмет;
- певну конфліктну ситуацію.

Суб'єктами конфлікту можуть бути окремі індивіди, різні соціальні групи, класи, нації, держави.

Об'єктом конфлікту завжди є дефіцитний ресурс. Це, наприклад, одне директорське крісло, на яке претендують декілька кандидатів.

Предметом конфлікту є об'єктивно наявна або уявна проблема, яка виступає причиною суперечки між суб'єктами. Власне кажучи, це і є протиріччя, заради вирішення якого і починається боротьба.

Причини конфлікту можуть бути як об'єктивними і суб'єктивними: наявність соціальної нерівності, різноспрямованість ідеологічних засад, соціально-психологічні та морально-етичні причини.

Існують різноманітні класифікації соціальних конфліктів:

– За формами прояву виділяють соціально-економічні, етнічні, міжнаціональні, політичні, ідеологічні, релігійні, сімейні, військові, юридичні, побутові.

– За принципом доцільності-недоцільності – неминучі, необхідні, вимушені, функціонально невимушені.

– За принципом динаміки – стихійні, заплановані, спровоковані, ініціативні, короткочасні, тривалі, затяжні, керовані, некеровані, ті, що спонтанно припиняються; припиняються під дією засобів, віднайдених протиборними сторонами; вирішуються за втручання зовнішніх сил.

– За складом конфліктуючих сторін – внутрішньоособистісні, міжособистісні та групові, міжгрупові, конфлікти в організаціях.

– За масштабом виділяють мікро-, макро-, мегаконфлікти.

– За гостротою вияву – мирні і збройні, явні і приховані.

– За особливостями протікання – прості (бойкот, саботаж, переслідування, вербальна та фізична агресія) та складні (суспільний протест, бунт, соціальна революція, війна).

За всієї різноманітності критеріїв класифікації соціальних конфліктів кожен із них відіграє важливу роль у вивченні причин, значення, наслідків конфліктів для функціонування і розвитку суспільства.

Соціальні конфлікти отримують своєрідний вияв у сучасній українській дійсності. Зміни в суспільних відносинах супроводжуються небаченим розширенням сфери вияву соціальних конфліктів. У них втягуються не тільки великі соціальні групи, а й нерідко цілі регіони, як однорідні у національному відношенні, так і населені різними етнічними спільнотами. Конфліктами, як показує аналіз, охоплені майже всі сфери життя українського суспільства – соціальна, економічна, політична, духовна, конфесійна тощо.

Ці конфлікти породжені реальними соціальними протиріччями, що виникли в ході поглиблення кризового стану суспільства. Їх можна поділити на *два основні види*. З одного боку – це протиріччя, породжені соціально-економічним станом значної частки членів нашого суспільства. Ці протиріччя виявляються насамперед у непомірних контрастах багатства і бідності, процвітання деяких осіб і зuboжіння більшості населення. З іншого боку, це політичні протиріччя, зумовлені неприйняттям політики влади. Сьогодні це протидія багатьох суспільних сил курсу уряду, орієнтована на зміну суспільно-політичного ладу.

Головне, що характеризує соціальні процеси в Україні в останні роки, – це дезінтеграція сформованих раніше соціальних структур і зв'язків, процес переходу до інтеграції та диференціації іншого типу, зміна соціальної структури. Утворюються нові соціальні групи, які можна розглядати як клас власників і підприємців; буржуазія заявила про себе створенням власних політичних організацій і кардинальною зміною відносин власності. Існують і такі групи, як номенклатурна бюрократія, «тіньовики», формуються нові маргінальні групи. Відбувається масштабна «декомпозиція» соціальної структури. Її елементам притаманна все більша розбіжність у характері праці, розмірах доходів, рівні освіти, доступу до влади та ін. Поширюється соціальна нерівність, яка фактично й породжує основні конфлікти.

Основну конфліктогенну роль відіграють протиріччя між трьома основними структурами суспільства й усередині них. Ідеться про *владу* (законодавчу, виконавчу, судову), *підприємництво* (державне, колективне, приватне, українсько-іноземне, компрадорське, спекулятивне, мафіозне) і *виробників* (різних груп інтелігенції, службовців, робітників, селян, фермерів, студентства, ветеранів праці тощо).

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

Динаміка соціальних процесів у сучасному українському суспільстві зумовлена загостренням докорінних протиріч, породжених ще в період перебудови: між декларованим відновленням і подальшим руйнуванням суспільного організму; між прагненням увійти до цивілізованого науково-технічного прогресу і катастрофічно поглинаючою кризою економіки, науки, культури, освіти; між обіцяною свободою, демократією і посилюючим відчуженням народу від власності, від управління державою.

Деякі з протиріч набрали форми соціальних антагонізмів. Антагоністичне протиріччя виявилось насамперед у конфронтації прихильників соціалістичного і капіталістичного шляхів розвитку, що спричиняє нерідко жорсткі і непримиренні конфлікти. Більшість людей, відчувши на собі тягар становлення ринкових відносин, вступають у відкриті конфлікти з адміністрацією. Очевидний конфлікт усередині інтелігенції. Частина інтелігенції, яка брала участь у зміні соціально-політичного курсу, ввійшовши до урядових структур і посівши там позицію лідера, допомагає утвердитися при владі новим класам. Фактично, утворився альянс частини інтелігенції з номенклатурною елітою. Варто сказати і про вітчизняну буржуазію. Вона тільки формується як клас, але її конфлікт з іншими класами і соціальними групами вже розгортається навколо розподілу кредитів, механізмів приватизації, податкового законодавства тощо. Сьогодні кожна група промисловців і підприємців на всіх рівнях (у центрі й регіонах) прагне реалізувати свої інтереси, використовуючи лобістський тиск на виконавчу і законодавчу гілки влади.

Можна погодитися з думкою окремих дослідників про те, що Україна перетворилася на поле дії соціальних конфліктів, починаючи з міжгетнічних, міжконфесійних і закінчуючи соціально-масовими конфліктами, що виявляються в багатьох страйках. Це підтверджують насамперед могутні страйки шахтарів, працівників науки, учителів тощо.

Починаючи з 1992 р. багато конфліктів стало виникати і в регіонах країни. Вони були зумовлені не протистоянням рядових працівників і адміністрації, а протистоянням населення і трудових колективів центральним органам влади і управління. Основна спрямованість страйкового руху останнього періоду – це боротьба за підвищення рівня життя. Переважають вимоги про підвищення заробітної плати, ліквідації заборгованості по зарплаті й виплаті пенсій. Водночас усе голосніше лунають вимоги, пов'язані з відстоюванням працюючими свого права власності на майно підприємств.

Майже завжди поряд з економічними вимогами висувуються й політичні вимоги. Не можна не враховувати, що в робітничому русі

взаємодіють різні сили, які дотримуються різних політичних орієнтацій. Усе це політизує дії трудових колективів. *Трудові конфлікти* часто є реакцією на перекоси в економічній і соціальній політиці уряду, на його невміння усвідомити наслідки прийнятих рішень. Основний зміст конфліктів у соціально-економічній сфері пов'язаний із перерозподілом власності і становленням ринкових відносин, що неминуче призводять до поляризації соціальних груп.

Численні конфлікти в *економічній сфері* пов'язані ще й з тим, що у країні дотепер відсутня чітка законодавча база розв'язання трудових суперечок. Комісії примирення та арбітражі не виконують своїх функцій, а адміністративні органи в окремих випадках не виконують досягнутих угод. Усе це не сприяє розв'язанню трудових конфліктів, а тому постає завдання створити більш продуману законодавчу систему для їх урегулювання.

Конфлікти у *соціально-політичній сфері* – це конфлікти з приводу перерозподілу влади, домінування, впливу, авторитету, зокрема такі:

1. Конфлікти між основними гілками влади (законодавчої, виконавчої і судової) у країні, в Автономній Республіці Крим і в областях. На вищому рівні цей конфлікт проходить по лінії протистояння, з одного боку, президента й уряду, а з іншого – Верховної Ради і рад народних депутатів усіх рівнів.

2. Внутрішньопарламентські конфлікти між фракціями та іншими політичними формуваннями Верховної Ради і всередині них.

3. Конфлікти між політичними партіями з різною ідеологічною і політичною спрямованістю.

4. Конфлікти між різними ланками і «кланами» всередині управлінського апарату.

Саме державна влада, політичні інститути України є ареною гострої політичної боротьби.

Протиріччя між законодавчою і виконавчою гілками влади переходять у конфлікт лише при певному стиканні об'єктивних і суб'єктивних чинників. При цьому боротьба носить нерідко «верхівковий», елітарний характер. Конфлікти у верхніх ешелонах виконавчої і законодавчої влади розв'язуються переважно силовими прийомами, тиском, погрозами, обвинуваченнями тощо. Сучасна соціально-економічна й політична ситуація в Україні значною мірою сприяє конфліктному сценарію розвитку подій. Важливо розуміти обставини, що спричинили конфлікт, і прагнути до пом'якшення умов його протікання, не допускати, щоб він викликав насильницькі дії з боку тієї чи іншої сторони.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

Помітне місце в сучасному суспільному житті посідають *міжнаціональні, міжетнічні та міжконфесійні конфлікти*. У їх основі лежить боротьба за права й інтереси етнічних, національних і релігійних громад. Часто ці конфлікти пов'язані зі статусними, територіальними і майновими претензіями, підвалини яких було закладено в попередніх історичних періодах.

Значимо, що конфлікти в Україні, хоча вони і відбуваються в різних сферах суспільного життя та іменуються політичними, економічними, національними і т. ін., у широкому сенсі належать до *соціальних конфліктів*. Це означає, що йдеться про протиставлення між соціальними спільнотами і соціальними групами, тобто соціальними силами, що переслідують свої цілі та інтереси.

Найбільш відкритою формою вираження соціального конфлікту можуть бути різні масові дії: висування вимог до влади з боку незадоволених соціальних груп; використання суспільної думки на підтримку своїх вимог чи альтернативних програм; прямі акції соціального протесту. *Масовий протест* – це активна форма конфліктної поведінки. Він може бути організованим або стихійним, прямим або непрямим, набувати характеру насильства чи ненасильства. Організаторами таких масових протестів виступають, як правило, політичні організації і так звані групи тиску.

Формами вираження протесту можуть бути мітинги, демонстрації, пікетування, кампанії цивільної непокори, страйки, голодування, прогули і т. ін. Кожна з цих форм використовується у певних цілях. Організатори акцій соціального протесту повинні чітко усвідомлювати, які конкретні завдання можна вирішити за допомогою тієї чи іншої акції і на яку суспільну підтримку вони можуть розраховувати. Так, гасло, що є достатнім для організації пікетування, навряд чи можна використати для організації кампанії цивільної непокори.

Отже, як показує проведений аналіз, соціальні конфлікти все більше стають нормою соціальних відносин. В Україні відбувається процес формування деякого проміжного типу економіки, де буржуазний тип відносин, заснованих на приватній власності, поєднується із відносинами державної власності і державною монополією на певні засоби виробництва. Створюється суспільство з новим співвідношенням класів і соціальних груп, де все більше зростатимуть розбіжності в доходах, статусі, культурі, освіті та ін. А оскільки конфлікти в нашому житті неминучі, то вкрай необхідно навчитися ефективно управляти ними, а також прагнути до розв'язання їх із найменшими втратами для суспільства.

Підбиття підсумків

1. Дайте визначення поняттю «соціальний конфлікт».
2. Коротко опишіть класифікацію соціального конфлікту.
3. Розкрийте складові соціального конфлікту.

Опишіть особливості перебігу соціального конфлікту в сучасному українському суспільстві.

Лекція № 2

Причини соціальних конфліктів. Функції та наслідки конфлікту

Мета: сформуванню уявлення про причини соціального конфлікту; ознайомити студентів з динамікою перебігу соціальних конфліктів; просвітити щодо наслідків соціальних конфліктів.

Завдання

- охарактеризувати основні причини соціальних конфліктів;
- проаналізувати динаміку перебігу соціальних конфліктів;
- ознайомитись з основними функціями соціальних конфліктів;
- розглянути наслідки соціальних конфліктів.

План

1. Причини соціальних конфліктів.
2. Динаміка перебігу соціальних конфліктів.
3. Функції соціальних конфліктів.
4. Наслідки соціальних конфліктів.

В основі майже всіх соціальних конфліктів лежить кілька головних причин: 1) обмеженість ресурсів, які потрібно розподілити; 2) взаємозалежність виконуваних функцій або завдань; 3) різниця в цілях; 4) різниця в уявленнях і цінностях; 5) різниця у манерах поведінки, досвіді, рівні освіти тощо; 6) погані комунікації. Розглянемо ці причини докладніше.

1. **Розподіл ресурсів.** Навіть у найпотужніших організаційних формуваннях ресурси завжди обмежені. Тому керівництво організаційних формувань має вирішити, як розподілити матеріальні, людські, фінансові та інші ресурси між різними соціальними групами (структурними підрозділами), щоб найефективнішим способом досягти поставлених цілей.

2. **Взаємозалежність виконуваних функцій та завдань.** Можливість виникнення конфлікту існує скрізь, де одна людина чи група людей залежить при виконанні своїх функцій та завдань від іншої людини чи групи, тобто їхня діяльність залежатиме від діяльності інших людей.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

3. **Різниця в цілях.** Можливість конфлікту збільшується в міру того, як організації стають більш спеціалізованими і структурно поділяються на підрозділи. Це відбувається тому, що спеціалізовані підрозділи самі формулюють свої цілі і можуть приділяти більше уваги саме їх досягненню, ніж досягненню цілей всієї організації.

4. **Різниця в уявленнях і цінностях.** Уявлення про будь-яку ситуацію залежить від бажання досягти визначеної мети. Замість того, щоб об'єктивно оцінювати ситуацію, люди нерідко розглядають лише ті погляди, альтернативи або аспекти ситуації, які, на їхню думку, більш сприятливі для їхньої групи та особистих потреб.

5. **Різниця в манерах поведінки, досвіді, рівні освіти.** Ці розбіжності також можуть спричинити виникнення конфлікту. Дослідження показують, що люди з такими рисами характеру, як авторитарність, догматизм тощо швидше вступають у конфлікт.

6. **Погані комунікації.** Погане передавання інформації є як причиною, так і наслідком конфлікту. Воно може діяти як каталізатор конфлікту, заважаючи окремим працівникам чи групі людей правильно зрозуміти ситуацію або об'єктивно сприйняти точку зору інших.

Процес розвитку соціального конфлікту містить декілька стадій:

1 – передконфліктна ситуація. На цій стадії формуються передумови для конфлікту. Це є зростання напруги між потенційними суб'єктами конфлікту, що викликана певними суперечностями. Однак протиріччя не завжди переростають у конфлікт.

Лише ті протиріччя, які усвідомлюються потенційними суб'єктами конфлікту як несумісні, ведуть до загострення соціальної напруги. Причини виникнення соціальної напруги можуть бути різними (реальне придушення інтересів, потреб і цінностей людей; неправильна або викривлена інформація про певні факти, події). Передконфліктну стадію можна умовно розділити на три фази розвитку, для яких є характерними такі особливості у взаємодії сторін:

– виникнення протиріччя із приводу певного спірного об'єкта; зростання недовіри та соціальної напруги, пред'явлення претензій, зменшення контактів і накопичення образ;

– прагнення показати правомірність своїх вимог та звинувачень противника в небажанні вирішити спірні питання «справедливими» методами;

– руйнування структур взаємодії; перехід від взаємних звинувачень до погроз, зростання агресивності.

Таким чином, конфліктна ситуація поступово трансформується у відкритий конфлікт. Але сама по собі вона може існувати довго і не переростати в конфлікт. Для того, щоб конфлікт став реальним, необхідний інцидент.

2 – інцидент – формальний привід для початку конфлікту. Наприклад, вбивство в м. Сараєво наступника австро-угорського престолу Франца Фердинанда групою боснійських терористів 28 серпня 1914 р. стало формальною причиною для початку Першої світової війни. Інцидент може відбутись випадково, а може бути спровокований суб'єктами конфлікту. Інколи конфлікт може закінчуватись саме на цій стадії. Це буває тоді, коли конфліктанти вирішують свої непорозуміння.

3 – ескалація. Виявляє себе в тому, що конфлікт реалізується в окремих актах – діях та протидіях конфліктуючих сторін.

4 – кульмінація. Це крайня точка ескалації, коли напруга виражається у вибуховому акті.

5 – завершення конфлікту відбувається за допомогою насильства, примирення, розриву. Способи завершення конфлікту направлені в основному на зміну самої конфліктної ситуації, або шляхом впливу на учасників, або шляхом зміни характеристики об'єкта конфлікту, або іншими способами. Це, зокрема, можуть бути такі: усунення об'єкта конфлікту; заміна одного об'єкта іншим; усунення однієї сторони учасників конфлікту; зміна позицій однієї зі сторін; недопущення безпосередньої або опосередкованої взаємодії учасників. 6 – після-конфліктна ситуація.

Значимість конфлікту для суспільства найкраще розкривається через функції, які він виконує в суспільстві. Серед основних можна назвати сигнальну, інформаційну, диференціальну і динамічну функції. Як бачимо, із самої назви, сигнальна функція «сигналізує» про певний стан суспільства. Якщо є конфлікт, значить є певна проблема, яка потребує негайного вирішення.

Близькою за своєю суттю до сигнальної є **інформаційна функція**. Інформаційна функція значно ширша за просту констатацію неблагополуччя. Конфлікт завжди викликаний певними об'єктивними причинами. Вивчення цих причин допомагає краще пізнати суть соціальних процесів у суспільстві. Оскільки конфлікт завжди є крайнім загостренням соціальних протиріч, його детальне вивчення допомагає більш чітко з'ясувати потреби, інтереси, прагнення, причини невдоволення супротивних сторін.

Основне завдання **диференціальної функції** – у структуризації суспільства чи соціальних груп. Кожен конфлікт сприяє чіткому

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

розмежуванню ворожих сторін. Соціальна спільнота розпадається на дві чітко окреслені групи, які втягують у свою орбіту і тих, хто волів би залишитись осторонь.

Динамічна функція соціального конфлікту вперше була детально розроблена в марксизмі. Конфлікт – рушій суспільного прогресу.

Щодо функціональних наслідків конфлікту, то серед них вирізняють такі:

1) проблему, яка лежить в основі конфлікту, можна вирішити прийнятним для всіх сторін шляхом – у результаті всі учасники конфлікту відчуватимуть свою причетність до розв’язання цієї проблеми;

2) конфліктуючі сторони будуть більше схильні до співробітництва, а не до антагонізму у майбутніх ситуаціях, які можуть призвести до виникнення конфлікту.

Водночас, якщо не знайти ефективного способу управління конфліктом, то можуть виникнути *такі дисфункціональні наслідки:*

1) незадоволеність; поганий душевний стан, зростання плинності кадрів, зниження продуктивності праці та ефективності діяльності;

2) зниження рівня співробітництва в майбутньому;

3) надто сильна відданість своїй групі та конкуренція з іншими групами організації;

4) уявлення про іншу сторону як про «ворога», про свої цілі як позитивні, а про цілі іншої сторони – як негативні;

5) згортання взаємодії і спілкування між конфліктуючими сторонами;

6) посилення ворожості між конфліктуючими сторонами внаслідок зменшення взаємодії і спілкування;

7) зміщення акцентів, тобто надання більшого значення «перемозі» у ході конфлікту, ніж розв’язанню реальної проблеми.

Підбиття підсумків

1. Опишіть наслідки соціальних конфліктів.
2. Назвіть основні функції соціальних конфліктів.
3. Охарактеризуйте динаміку перебігу соціальних конфліктів.

Лекція № 7

Моральні, ідеологічні та інтелектуальні конфлікти

Мета: сформувати уявлення про моральні, ідеологічні та інтелектуальні конфлікти, ознайомити студентів з їхніми особливостями протікання та видами.

Завдання

- розглянути поняття соціального конфлікту;
- проаналізувати явище економічного конфлікту, його видів, особливостей;
- проаналізувати явище духовного конфлікту, його видів, особливостей;

План

1. Моральні конфлікти.
2. Ідеологічні конфлікти.
3. Інтелектуальні конфлікти.

Моральний конфлікт – це зіткнення моральних норм в індивідуальній чи суспільній свідомості, які пов'язані з протиборством мотивів і потребують морального вибору.

У ситуації морального конфлікту стикаються протиріччя (усередині моральної системи, або ж моральні і позаморальні).

Коли всередині особистості зіштовхуються дві протилежних моральних вимоги, виникають протиріччя типу:

- треба завжди говорити правду;
- людині смертельно хворій не треба говорити правду відносно свого здоров'я або треба доброзичливо, дбайливо ставитися до всіх людей;
- не можна любити і поважати того, хто тобі шкодить, хто не цікавий тобі.

Такі вимоги є внутрішньо суперечливими.

До моральних конфліктів спричиняють і зіткнення між моральними і позаморальними інтересами (утилітарним, правовим, політичним тощо). До протиріччя між правовими та моральними вимогами належить, наприклад, ситуація Сократа, коли він мусив зробити вибір: чи підкоритися рішенням судді (яке він вважав справедливим у моральному відношенні), закону Афінської республіки (громадянином якої він був) і прийняти смерть, або ж піти з Афін у вигнання і тим самим врятувати своє життя: так радили йому зробити його учні і прихильники. У Сократа правова свідомість та повага до закону перемогли над загальноморальними мотивами.

Добре відомо, що людина не може існувати, а отже розвивати свої моральні якості, реалізовувати свою свободу, свої моральні переконання інакше, ніж у суспільстві. Рідкісні випадки виховання дітей дикими тваринами яскраво свідчать про це.

Між індивідуальним і суспільним моральним свідомістю існує дуже складна взаємодія, взаємозбагачення, яке здійснюється в

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

повсякденному моральному творчості, в утвердженні тих чи інших звичаїв або звичок, звичаїв. Не всі прояви індивідуального морального життя стають надбанням суспільної свідомості, і, навпаки, в індивідуальній моральній свідомості явно не може закріплюватися весь складний світ суспільних цінностей. До того ж суспільна свідомість в значно більшій мірі використовує досвід моральних пошуків попередніх поколінь, які вже на ранніх етапах людської історії різних пам'ятках культури зафіксували вихідні моральні принципи.

Так чому ж може виникнути моральний конфлікт між індивідуальною і суспільною моральною свідомістю.

Як вже було сказано, більшість моральних принципів, як правило, уже знайшло своє втілення в суспільній моралі, але часто у розпливчастій і неконкретній формі. Прикладом цьому служить принцип справедливості. У журналах, що відображають проблеми бізнесу і ділового життя загалом, часто зустрічаються статті, присвячені аналізу справедливості наявної системи оподаткування фізичних і юридичних осіб та грошової винагороди, виплачуваного керівниками корпорацій. Проте, глибокий аналіз справедливості і законності сформованого порядку практично ніде не зустрічається. Рішення подібних питань відбувається на інтуїтивному рівні, де правильність моральної позиції приймається без раціональних аргументів. Однак саме нездатність привести на захист моральних принципів нічого, окрім переконань, успадкованих від батьків, пояснює, чому люди не можуть захистити свою точку зору з того чи іншого питання моралі, коли виникає така необхідність.

Моральний конфлікт у колективі може відбутися якщо керівництво або один із членів колективу використовує принцип «мета виправдовує засоби». Він відображає один з аспектів у виборі та оцінці засобів у доцільній діяльності. Ця формула означає, що «блага мета» виправдовує будь-які дії для її досягнення. Основний критерій для вибору засобів – їх ефективність. Моральна характеристика при цьому не має жодного значення. У хід можна пустити все – брехню, зраду, обман, лестощі, хитрість, аби досягти бажаного результату.

Колеги і партнери завжди відчуватимуть недовіру до такої та до його методам роботи, що неминуче вплине на ефективність праці цієї організації та морально-психологічний клімат у колективі.

Якщо **моральний конфлікт виник між двома людьми**, то вирішуватися він буде ними самими, без залучення інших людей.

Діяльність правоохоронних органів у силу гострого протистояння зі злочинцями, використання спеціальних сил і засобів досить часто

ставить співробітників у ситуації морального конфлікту. Такі конфлікти виникають, наприклад, тоді, коли суб'єкта належить зважити в уяві суспільну необхідність, що виявляється у вимогах обов'язку, і особисті плани, раціонально усвідомлені мотиви і бажання, які суперечать їм, коли виникає коливання між вибором близьких і далекоглядних цілей. Відомі випадки такого вибору – опосередкований наказ керівника припинити (закрити) справу і вимога обов'язку та совісті довести цю справу до кінця.

Особливістю морального конфлікту є неможливість відмовитися від вибору. Невтручання, бездіяльність – це також вибір, пов'язаний із моральною відповідальністю. У ситуації морального конфлікту наявний зв'язок свободи волі з пізнанням необхідності.

Для того, щоб правильно, морально вчинити і розв'язати конфлікт, необхідно глибоке знання моральних цінностей, вміння передбачити наслідки свого вчинку і усвідомлювати те, що саме ти маєш взяти на себе максимальну долю відповідальності.

Ідеологічні конфлікти, в основі яких лежать протиріччя у поглядах, в установках людей із найрізноманітніших питань життя суспільства, колективу, розбіжності в життєвих позиціях. Вони можуть виникати як на рівні макросередовища, так і в найменших об'єднаннях, між окремими особами. Ці конфлікти не менш поширені, ніж економічні, можуть бути настільки ж глибокими, гострими, складними для розв'язання. Вони з'являються внаслідок розбіжностей у поглядах на політику держави, а також на міжнаціональні відносини як у побуті, так і в офіційній обстановці.

Ідеологічні конфлікти виявляються у ворожнечі між народами і державами, причиною якої є несумісність домінуючих систем цінностей, поглядів на суспільство та світ. Несумісність панівних ідеологій позначається на настроях широких кіл громадян, позиціях політичних партій і рухів, владних елітах конкуруючих між собою держав світу. Вона стає причиною ворожості у стосунках між державами, а у випадку прямого зіткнення між ними надає боротьбі антагоністичного характеру. На цій обставині наголошував Р. Арон, стверджуючи, що війни в умовах ідеологічного гетерогенізму завжди провадяться з метою повного знищення противника. Владні еліти воюючих держав не зупиняються перед жодними (навіть морально сумнівними) засобами для досягнення тріумфу. Вважаючи свою боротьбу справедливою, вони можуть задовольнитись лише повною катастрофою ворога та його моральним приниженням.

Моргентау надавав ідеології характеру аргументації дій держав у сфері зовнішньої політики. З огляду на це, ідеологія завжди є засобом

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

маскування реальних політичних (та будь-яких інших) інтересів держави. Коли в міжнародному середовищі стикаються стратегічні політичні та економічні інтереси держав, влада кожної з них, розпочинаючи боротьбу за їх реалізацію, посиляється на свою моральну вищість, історичну місію, об'єктивну потребу чи закономірність, що завжди має на меті ствердити справедливий характер власної позиції та несправедливість противника.

Підбиття підсумків

1. Дайте визначення поняттю «моральний конфлікт».
2. Охарактеризуйте особливості ідеологічного конфлікту.
3. Опишіть особливості конфліктів інтелектуальної сфери.

Лекція № 10

Поняття і сутність політичного конфлікту.

Основні теорії виникнення політичних конфліктів

Мета: сформувати у студентів уявлення про специфіку політичних конфліктів, їхню ідеологічну природу; ознайомити з функціями та теоріями виникнення політичного конфлікту; просвітити щодо причин виникнення політичних конфліктів.

Завдання

- розглянути поняття політичного конфлікту;
- ознайомитись з функціями політичного конфлікту;
- проаналізувати теорії та причини виникнення політичних конфліктів.

План

1. Поняття та сутність політичного конфлікту.
2. Функції політичного конфлікту.
3. Теорії виникнення політичних конфліктів.
4. Причини виникнення політичних конфліктів.

1. Поняття та сутність політичного конфлікту.

Політичний конфлікт – один із видів соціальних конфліктів, специфіка якого визначається особливостями розвитку політичної дійсності. У його основі знаходиться боротьба учасників політичного процесу за вплив у системі політичних відносин, за доступ до прийняття політичних рішень, розпорядження ресурсами, за те, що складає влада і політичне панування.

Політичний конфлікт, як і інші соціальні конфлікти, є особливим видом соціальних відносин, що реалізуються щодо політичної влади і її функціонування.

Поняття політичного конфлікту визначає боротьбу за вплив у системі політичних відносин за доступ до прийняття загально-значущих рішень, за монополію своїх інтересів і визнання їх суспільно необхідними, тобто за все те, що становить зміст влади і політичного панування.

Об'єктом політичного конфлікту є державна влада, предметом – боротьба за оволодіння владою системи владних інститутів.

Панівною думкою сьогодення є те, що політичні конфлікти відіграють позитивну роль у суспільному житті, тому що вони сигналізують суспільству і владі про існування протиріч різних думок громадян і стимулюють конкретні дії, здатні нормалізувати ситуацію в суспільстві. Дестабілізація влади і дезінтеграція суспільства виникають не тому, що виникають конфлікти, а через невміння врегулювати політичні протиріччя, або елементарно ігнорувати колізії, що виникають.

Політичний конфлікт складається з таких компонентів.

- 1) учасники, сторони;
- 2) характер конфлікту;
- 3) просторово-часові параметри;
- 4) етапи та інтенсивність;
- 5) наслідки та результати.

Змістом політичних конфліктів є політична боротьба.

Боротьба – це протидія політичних суб'єктів, у ході якої кожна сторона має своєю метою протидіяти цілям іншої сторони.

Для політичної боротьби характерні закономірності, які носять загальний характер:

– політична боротьба – це завжди боротьба за корінні інтереси і цілі певних великих соціальних груп. Кожен суб'єкт політичного конфлікту намагається представити свої цілі як загальні для соціальних угруповань, знайти підтримку з їхнього боку, перетворити свою боротьбу на суспільно-масову;

– в основі політичного конфлікту будь-якого рівня лежить прагнення суб'єктів конфлікту обґрунтувати свою легітимність і нелегітимність конфронтуючого суб'єкта;

– до політичного конфлікту приєднуються великі маси людей. Варто зазначити, що маси тут виступають не як скупчення у вигляді натовпу, а певна спільнота, об'єднана в політичній боротьбі єдиною настановою.

До основних принципів політичної боротьби належать:

1) адекватне розуміння конкретних політичних протиріч, що складають основу і джерело конкретного конфлікту.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

2) взаємозв'язок політичного конфлікту з економічною і соціальною ситуацією.

3) урахування об'єктивних і суб'єктивних підсумків політичної боротьби.

У політичній боротьбі використовуються різні методи і прийоми – від чесних і до т. зв. «брудних», від мирних до насильницьких. Звичайно, політична боротьба не завжди є аморальною, антигуманною, однак, не можна вважати, що в політиці немає справедливості і чесності. Дійсна політика, боротьба за загальні інтереси народу, за прогрес – моральна і гуманна, хоча вона і не буває простою.

Таким чином, політичний конфлікт може бути функціональним і вести до підвищення ефективності організації та дисфункціональним, що призводить до зниження особистого чи групового співробітництва.

Дослідження в галузі функціональних можливостей конфліктів вперше були проведені Л. Козером і Р. Дарендорфом. Вони узагальнили позитивні і негативні функції конфліктів у тих чи інших ситуаціях.

Серед них видатні конфліктологи виокремлюють такі:

– сигнальна функція характеризує конфлікт як показник відповідного стану суспільства. Де є конфлікт, там у суспільних зв'язках і відносинах щось розладналося, щось потребує серйозних перетворень. Не можна стверджувати, що пізнавальний бік сигнальної функції конфлікту великий. Як правило, сам конфлікт зовсім не відбиває всієї глибини причин, які його породили;

– близька до сигнальної, але не тотожна їй, інформаційна функція політичного конфлікту. Конфлікт завжди викликаний конфліктними причинами, об'єктивно пов'язаний із ними;

– диференційна функція політичного конфлікту визначає процес розчленування, що виникає під впливом конфлікту, який часто проходить через зміни і руйнування попередніх соціальних структур. Спочатку диференційний рух спрямований на розтягування єдиного центру, утворення двох протилежних полюсів, притягуючи до себе окремі елементи попередньої єдності, відбувається процес переорієнтації і перегрупування в ньому соціальних сил;

– динамічна функція політичного конфлікту була свого часу відмічена марксизмом у відомій характеристиці класової боротьби і соціалістичної революції. Саме марксизм боротьбу класів вважав силою історичного прогресу, а соціалістичну революцію – «локомотивом історії». У цих визначеннях підмічена загальна здатність будь-якого конфлікту більш швидкими темпами рухати суспільний розвиток і здійснювати соціальні зміни;

– інтегровальна і дезінтегровальна функції пов'язані з тим, що політичний конфлікт не тільки створює умови для об'єднання окремих індивідів, груп, партій, об'єднань на основі можливої ідентифікації своєї позиції із загального, але і створює протилежну тенденцію зі свого середовища тих, хто займає особливу позицію;

– демаскувальна і маскувальна функції мають місце, коли, з одного боку, політичні конфлікти виявляють дотепер скриті проблеми суспільства. Люди починають про ці проблеми не тільки думати і говорити, а й намагаються протистояти їхньому негативному впливові;

– із особливою силою наголошували Л. Козер і Р. Дарендорф на прогресивну і регресивну функції політичних конфліктів. Вони наголошували, що соціально-політичні конфлікти проявляються у гострій формі і, випливаючи із антагоністичних суперечностей, у цілому сприяють подоланню останніх, а тим самим і усуненню перешкод, які стримують і гальмують суспільний розвиток.

Однак політичні конфлікти, вирішуючи суперечності, можуть сприяти не тільки прогресивним, але і регресивним перетворенням.

Як свідчить історія, війни, революції, страйки і їм подібні суспільно-політичні конфлікти так чи інакше сприяють досягненню прогресу чи регресивним перетворенням. Очевидно, оцінка результатів того чи іншого конфлікту можлива лише через певний час, коли з'являться можливості у спокійній, вільній від емоцій атмосфері задуматись про ступінь прогресу чи регресу політичного конфлікту, враховуючи об'єктивність оцінки.

Функціональне значення політичних конфліктів не вичерпується лише названими функціями, але й перерахованого достатньо для підтвердження тої величезної ролі, яку вони відіграють у суспільно-політичному житті. Їх зв'язок із суспільним життям багатогранний, поліваріантний і залежить не тільки від особливостей того суспільства, у якому мають місце, але і від особливостей самих політичних конфліктів, від того, який їх масштаб, напруга та інші параметри.

У політичній літературі існують різні точки зору на проблему джерел, природи і причин виникнення політичних конфліктів.

Представники *першої точки зору* (К. Маркс, Р. Дарендорф, М. Дюверже та ін.) вважали, що джерелом політичних конфліктів є наявна в суспільстві система економічних, політичних, соціальних і духовних відношень, у якій суб'єкти політики займають різне об'єктивне становище. Інтегративним показником цього становища є політичний статус суб'єкта, що характеризується його доступом до державної влади, політичними, матеріальними і духовними цінностями, його політичним авторитетом, престижем, іміджем та ін.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

Кожній політичній системі властива своя ієрархічна структура політичних статусів: одні панують – інші підкоряються, одні приймають політичні рішення – інші ні, одні користуються довірою з боку підлеглих – інші її не мають. Ступінь нерівності цих політичних статусів визначає масштаби і глибину політичних конфліктів у будь-якому суспільстві. Таким чином, політичні конфлікти відбивають об'єктивні протиріччя, які існують у суспільстві, що виявляється в розбіжності статусів суб'єктів політики, їхніх рольових призначень і функцій, інтересів і потреб у владі, можливостей у виборі засобів, форм і методів ведення політичної боротьби.

Друга точка зору на природу політичних конфліктів представлена теорією людських потреб, що виникла на Заході останні роки (Дж. Бертон, К. Ледерер, Дж. Де-віс, Р. Інглхарт, Д. Істон, О. Надлер та ін.). Ця концепція стверджує, що конфлікти виникають внаслідок обмеження або неповного задоволення потреб, які визначають сутність людської особистості. Прихильники цієї позиції відносять до основних джерел конфліктів різні соціальні цінності: Істон – влада, матеріальні блага і соціальний престиж; Інглхарт – безпека, суспільне визнання, моральне самовдосконалення; Надлер – трансценденцію (внутрішнє саморозкриття), економічне зростання, успіх тощо.

У будь-якому суспільстві влада, матеріальні і духовні блага – це завжди відсутні цінності, до володіння якими цілком природно прагнуть індивіди, різні політичні та соціальні сили. Їхня сутічка з приводу цих відсутніх цінностей закономірно породжує конфлікти. Отже, основним джерелом політичних конфліктів є нестача деяких цінностей у суспільстві і внаслідок цього неадекватне задоволення універсальних людських потреб.

Третя точка зору на джерело, природу і причини виникнення політичних конфліктів – соціально-психологічна, засновником якої вважається З. Фрейд. Він створив теорію психологічних фрустрацій, що зробило значний вплив на становлення сучасної теорії конфліктології. Фрейд показав, що у формуванні особистості визначальну роль відіграє період її ранньої соціалізації; це здійснює помітний вплив на всі наступні відносини її в суспільстві, в тому числі і на її ставлення до влади.

Справа в тому, що сформований у процесі соціалізації високий стандарт життєвих цінностей індивіда часом буває недосяжним у реальному житті. Індивід іноді виявляється не в змозі самостійно забезпечити його повною мірою. Тоді він впадає в стан фрустрацій, що характеризується неузгодженістю його бажань, потреб із реальними

можливостями їх задоволення. Конфлікти – соціальні і політичні – у такому випадку стають неминучими. Для того, щоб дорослій людині безболісно інтегруватися в суспільство, увійти в самостійне життя необхідно навчитися рахуватися з реальністю, порівнювати свої потреби з власними можливостями їх задоволення.

Пізніше Фройд доповнив фрустраційну теорію положенням про те, що основною причиною будь-яких конфліктів є інстинктивне бажання одного індивіда панувати над іншим. Відносини панування і підпорядкування, насильство одних людей над іншими – це головне суспільне протиріччя, що породжує конфлікти. Вони супроводяться агресивністю, примусом і фізичним насильством. Таким чином, джерело конфліктів знаходиться у фрустраційному соціально-психологічному стані індивідів, що з різним ступенем гостроти та інтенсивності виявляється в усіх сферах громадського життя.

Сучасна теорія і практика політології свідчать, що з розвитком ринкових умов і запровадженням конкурентних відносин значення управління конфліктами зростає. Люди неоднаково сприймають і оцінюють ті чи інші події, і це досить часто призводить до спірних ситуацій. Якщо ситуація, що виникла, несе в собі загрозу для досягнення мети навіть одному із учасників взаємодії, то виникає конфлікт.

Спірна ситуація виникає, коли хоча б одна із сторін сприймає ситуацію як конфліктну, виникає інцидент (привід), починається відкрита конфліктна взаємодія, і тоді розгортається конфлікт. Отже, конфліктна ситуація – це накопичені суперечності, пов'язані з діяльністю соціальної взаємодії, що об'єктивно створюють підґрунтя для реального протиборства між ними. Конфліктна ситуація – це основна умова виникнення конфлікту на підставі порушення балансу інтересів учасників взаємодії. Тому конфлікт справедливо розглядають як наслідок розвитку суперечності.

На думку Л. Козера, Р. Дарендорфа, К. Боулдінга, Р. Макка, Р. Снайде-ра, суперечність переростає у конфлікт, якщо наявна частина його основних ознак. ***Серед таких ознак головними вони передбачають:***

– необхідною умовою конфлікту є наявність як мінімум двох протилежних сторін. При цьому сторони розуміються досить широко. Це можуть бути індивіди, групи, класи, навіть культури, етноси, конфесії, релігійні секти, партії, партійні фракції тощо. Сам конфлікт, його розвиток веде, на їх думку, до ситуації, у якій реально є принаймні два супротивники і наявна конфліктна ситуація;

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

– конфлікт виникає у зв'язку з наявністю «дефіциту» двох видів: «позиційного» і «дефіциту джерел». Під першим розуміється неможливість одночасного виконання однієї ролі або функції обома суб'єктами, що ставить їх у позицію змагальності. У другому випадку йдеться про недостатність яких-небудь політичних цінностей (справедливості, політичної демократії, свободи, рівності), оскільки два суб'єкти одночасно не можуть задовольняти свої домагання повною мірою;

– конфлікт виникає тільки тоді, коли сторони домагаються вигоди, користі, зиску за рахунок одна одної. Таким чином, успіх однієї сторони означає неуспіх, поразку другої, а сама конфліктна поведінка виглядає як намагання ліквідувати, або ж, як мінімум, поставити під контроль другу сторону;

– дії конфліктуючих сторін спрямовані на досягнення несумісних і взаємовиключних цілей (цінностей) і, отже, зіштовхуються;

– одним із важливих аспектів конфліктних відносин є влада. При конфлікті завжди висувається намагання досягнення, зміни або збереження суспільної позиції – спроможності контролювати і направляти поведінку іншої сторони;

– конфліктні відносини являють собою основу суспільних процесів і відіграють важливу соціальну роль;

– конфліктний процес являє тимчасову тенденцію до порушення взаємовідносин між сторонами;

– конфліктні відносини не руйнують систему, а, скоріше, сприяють змінам соціальних норм і орієнтацій;

– до виникнення політичних конфліктів приводять зіткнення економічних інтересів, духовних і культурних цінностей, етнонаціональних і релігійних потреб тощо.

Виявлення і вплив на розвиток політичного конфлікту в цілому – корисна і потрібна справа. Не варто вводити людей в оману з допомогою міфу про все загальну гармонію інтересів. Суспільство, владні структури і окремі громадяни досягатимуть більш ефективних результатів у своїх діях, якщо будуть не закривати очі на конфлікти, а вивчати причини їх виникнення.

Серед причин політичних конфліктів у тоталітарних режимах є:

– надмірна централізація державної влади. Наявність розгалуженої системи таємних і відкритих організацій влади, які здійснюють свій вплив на всі соціальні прошарки, усі сфери суспільного життя, а це не може не породжувати опір владі, дисидентство, еміграцію;

- відсутність можливості легальної політичної протидії чинній владі;
- всезагальна ідеологізація суспільного життя і жорстока «боротьба» з інакомислячими;
- жорсткий контроль над отриманням, обробкою і розповсюдженням інформації і на цьому ґрунті не випадкове виникнення різних «самовидавництв»;
- розрив між декларованими принципами і фактичною стороною політики, яка проводиться, між словом і справою. Подвійний стандарт у політиці, ідеології, житті, моралі;
- відсутність дієвого механізму впливу громадян на політику держави і, як наслідок, невдоволеність у простих людей наявним способом життя.

У ліберально-демократичних режимах найбільш загальною причиною соціально-політичних конфліктів є нерівне положення, яке займають люди в «координованих системах», де одні управляють і командують, другі – вимушені підпорядковуватись і виконувати вказівки. Іншими словами, політичний конфлікт виникає через питання влади.

Панівним у цій асоціації є «соціальний клас», який протистоїть домаганням на його владу з боку підлеглого йому в цій асоціації.

За Р. Дарендорфом, існує докорінна причина соціально-політичного конфлікту між тими, хто командує, управляє, і тими, хто підкорюється, виконує вказівки. У зв'язку з цим вчений оголошує «соціологічною нісенітницею» і «утопією» марксистський ідеал комунізму – безкласове суспільство, яке не знає антагонізмів.

Аналізуючи причини поведінки сторін у різних політичних конфліктах, неважко помітити, що вони здебільшого зводяться до намагання задовольнити свої інтереси. Зіткнення інтересів із особливою гостротою проявляються у політичній сфері. Адже політичні інтереси являють собою узагальнений, концентрований вираз усіх інших інтересів, оскільки в них втілюється ставлення відповідного класу і соціальної групи, прошарку до партії, політичної влади в суспільстві: чия це влада, як вона розподіляється, реалізується, використовується. Корисливість, помста, ненависть, недоброзичливість, образа, невдоволення прийнятим рішенням (хто командує), намагання забезпечити себе матеріально і в майбутньому – от невелика частина політичних конфліктів, які зустрічаються в практиці. Конкретні причини політичних конфліктів лежать в основі поведінки протилежних сторін і вони впираються в інтереси сторін, які у

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

більшості випадків несумісні або протилежні (Гітлер домагався захоплення чужих земель, європейські країни – незалежності і суверенітету тощо).

Не менш різноманітною є мотивація групових політичних конфліктів: економічні труднощі, політичні симпатії і антипатії, домагання політичного лідерства, національна гордість і зневага до інших національностей, національних меншин, конфесій і багато інших.

Під час аналізу інтересів як основи причин політичного конфлікту більшість дослідників звертають увагу на суміжні соціальні і психологічні явища, у тому числі, які генетично передували інтересам. Такими є і категорія потреб – первісний спонукач до діяльності за нестачі яких-небудь умов життєдіяльності соціального суб'єкта, форма вираження його необхідності в чому-небудь. Потреби передують інтересам, які являють собою усвідомлену потребу, бо тільки усвідомлена потреба стає побуджувачем діяльності через прояви в мотивах, бажаннях, цілях, інтересах людей.

Р. Дарендорф стверджував, що суспільство, породжуючи нерівність, породжує конфлікти, насамперед політичні. При цьому, наголошував він, предметом політичного конфлікту є життєві блага, точніше – їх нерівномірний розподіл.

Причиною політичних конфліктів є зіткнення ціннісних орієнтацій: ліві – праві, ліберали – консерватори, інтервенціоністи – ізоляціоністи та ін. Є підстави стверджувати, що розбіжності в цінностях – одна із основних причин і передумов політичного конфлікту. Коли ці розбіжності виходять за певні межі, виникає конфлікт, навіть і криза.

Більшість авторів західної політичної науки виходять з того, що в кінцевому рахунку конфлікти визначаються свідомістю людей. Причинами, які викликають політичні конфлікти, називають незбігання індивідуальних і суспільних цінностей, розлад між сподіваннями та практичними намірами і вчинками осіб, нерозуміння своїх дій стосовно один до одного, логічні помилки і семантичні труднощі в процесі комунікації, недостатність і неякісність інформації. У цьому плані соціально-політичні зіткнення трактуються як зіткнення «конфліктуючих свідомостей», а їх головні причини – недосконалість людської психіки, невідповідність між реальністю і уявленням про неї.

Джерело політичного конфлікту – у почуттях і емоціях, які псують взамовідносини сторін, це в природі цих взаемовідносин (Л. Козер).

Не менш багатогранні причини політичних конфліктів на міжнародній арені: територіальні претензії однієї країни до іншої (всупереч чинним міжнародним договорам), національна пригнобленість, неоднакове становище державної нації і національних меншин, особливо з прикордонною праматірною державою, та інші.

Не претендуючи на кінцевість думки, можна стверджувати: універсальне джерело політичного конфлікту полягає в несумісності претензій сторін при обмежених можливостях їх задоволення. Політичний конфлікт вічний, позаяк неможливе створення такої суспільної системи, за якої потреби всіх були б цілком задоволені. Але домагатись цього потрібно.

Автори загальної теорії конфлікту вважали, що політична організація суспільства може уникнути конфліктів. Вони визнавали можливість суперечностей між метою окремої особи і метою організації в цілому, між лінійним і штабним персоналом, між повноваженнями і можливостями окремих осіб чи груп. На їхню думку, людські взаємовідносини в організації можуть попереджувати виникнення конфлікту.

Сучасна точка зору полягає в тому, що навіть в організаціях з ефективним управлінням деякі конфлікти не лише можливі, але можуть бути і корисними, бо конфлікт допомагає виявити різноманітність точок зору, надає додаткову інформацію, допомагає виявити більшу кількість альтернатив чи проблем. Це робить процес прийняття рішень більш ефективним, оскільки дає людям можливість висловити свої думки і тим самим задовольнити свої особисті потреби в повазі до влади. Політичні конфлікти в суспільстві можуть бути факторами його стійкої рівноваги і міцності. На думку американських політологів, суспільство постійно «зшивається воедино» своїми політичними конфліктами. Проте можливий й інший, негативний бік конфлікту. Політичний конфлікт може загрожувати інтеграції суспільства, негативно впливати на необхідні зміни співвідношення гілок влади, центральної влади і органів місцевого самоврядування (самоуправління), викликати розкол у малостійких групах.

Підбиття підсумків

1. Охарактеризуйте поняття та сутність політичного конфлікту.
2. Перерахуйте та коротко розкрийте функції політичного конфлікту.
3. Опишіть теорії виникнення політичних конфліктів.
4. Охарактеризуйте причини виникнення політичних конфліктів.

ТЕМИ ДЛЯ НАПИСАННЯ ДОПОВІДІ

1. Сутність конфлікту: теоретичне визначення і місце в соціальних відносинах.
2. Причини появи й існування конфліктів: соціальний і політичний аспекти.
3. Особливості виникнення конфліктів у суспільстві.
4. Класифікаційні ознаки і типологізація конфліктів.
5. Особливості зародження соціальних конфліктів.
6. Джерела існування та типи соціальних конфліктів.
7. Основні функції соціальних конфліктів та їх практичний прояв.
8. Сучасні теорії соціальних конфліктів.
9. Поява, розвиток та форми розв'язання соціальних конфліктів.
10. Сутність та особливості соціальних конфліктів.
11. Соціальні конфлікти і владні відносини.
12. Основні джерела та суб'єкти соціальних конфліктів.
13. Сучасні класифікації політичних конфліктів.
14. Технології розв'язання соціальних конфліктів.
15. Політичний конфлікт як форма взаємовідносин між особами, партіями, політичними та соціальними групами, державами з приводу влади.
16. Співвідношення понять «соціальний конфлікт» і «політичний конфлікт».
17. Політичні інтереси і суперечності як об'єктивні та суб'єктивні передумови виникнення конфліктів.
18. Форми, моделі, типи і функції політичного конфлікту, його динаміка.
19. Структура, суб'єкт-об'єктні характеристики політичного конфлікту.
20. Конституційні основи та правові норми врегулювання конфліктних ситуацій.
21. Методологія дослідження політичних конфліктів.
22. Внутрішньосистемні політичні конфлікти: інституційний та психологічний аспекти.
23. Особливості розвитку внутрішніх політичних конфліктів.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

Розробка проєкту «Науковий конфлікт у психологічній науці»

Вимоги до виконання роботи

1. Вступ (обґрунтування актуальності проблеми і вибору теми).
2. Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання теми.
3. Формулювання цілей та постановка завдань.
4. Наявність плану.
5. Хід проведення (етапи).
6. Висновки.
7. Список використаних джерел.

Індивідуальна робота № 1

Тема: Соціальний конфлікт як суспільне явище. Зміст і особливості міжгрупових конфліктів

I

1. Підготуйтеся до дискусії на тему: «Яку роль відіграє конфлікт у житті кожної людини».
2. Дайте своє визначення поняттю «соціальний конфлікт».

II

1. Що є конфліктом у суспільстві ?
2. На які дві групи поділяються методи дослідження психології творчості? У яких сферах суспільного життя може проявлятися соціальний конфлікт?

III

1. Користуючись матеріалами преси та відеоматеріалами, проаналізуйте суть і прояв будь-якого соціального конфлікту.

Індивідуальна робота № 2

Тема: Причини соціальних конфліктів. Співвідношення фаз та етапів конфлікту. Межі конфлікту

I.

1. Складіть опорну таблицю : «Причини соціальних конфліктів».
2. Етапи та динаміка конфлікту.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

II.

1. Який із конфліктів (відкритий, прихований, потенційний) може завдавати найбільше неприємностей керівникові?

III.

1. Користуючись літературою з бібліотек, матеріалами преси та відеоматеріалами, проаналізуйте динаміку будь-якого соціального конфлікту.

Індивідуальна робота № 3

Тема: Основні групи конфліктів у суспільстві. Фактори, що визначають економічні конфлікти

I.

1. Дайте визначення соціального конфлікту, перерахуйте основні сфери їхнього прояву.

II.

1. Назвіть головний фактор, що визначає економічні конфлікти

III.

1. Користуючись матеріалами преси та відеоматеріалами, проаналізуйте суть і прояв будь-якого економічного конфлікту.

Індивідуальна робота № 4

Тема: Поширені форми прояву конфліктів у духовній сфері

I.

1. Дайте визначення конфліктів у духовній сфері життя суспільства, назвіть їх найбільш поширені форми прояву.

II.

1. Користуючись літературою з бібліотек, матеріалами преси та відеоматеріалами, проаналізуйте будь-який конфлікт у науці.

Індивідуальна робота № 5

Тема: Політичний конфлікт. Урядова, парламентська, конституційна, загальнонаціональна кризи

I.

1. Визначення причин політичного конфлікту.

2. Стадії розвитку політичного конфлікту.

II.

1. Консенсус і конфлікт у політиці.

2. Теорія конфлікту М. Дюверже.

III.

1. Сучасне політичне життя надзвичайно багате на конфлікти і кризи. Наведіть приклади «урядової», «парламентської», «консти-

туційної», «загальнонаціональної» кризи, «релігійно-етнічних, «міжнаціональних» конфліктів на території колишнього СРСР за останні роки

2. Укажіть основні причини підвищеної конфліктності у наш час.

Індивідуальна робота № 6

Тема: Основні види конфліктів у політиці. Шляхи розв'язання політичних конфліктів

I.

1. Мирний шлях розв'язання конфлікту
2. Воєнний конфлікт.

II.

1. Основні етапи еволюції теорії соціально-політичних конфліктів.

III.

1. Проаналізуйте сучасні технології врегулювання політичних конфліктів та управління можливими чи наявними конфліктними ситуаціями в Україні.

Загальний список використаних джерел

1. Власова О. І. Соціальна психологія організацій та управління : підручник / О. І. Власова, Ю. В. Никоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 398 с.
2. Долинська Л. В. Психологія конфлікту : навч. посіб. / Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц. – К. : Каравела, 2010. – 304 с.
3. Жаворонкова Г. В. Управління конфліктами : навч. посіб. / Г. В. Жаворонкова, О. М. Скібіцький, Т. В. Сівашенко. – К. : Кондор, 2011. – 172 с.
4. Скібіцька Л. І. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. І. Скібіцька. – К. : Кондор, 2009. – 384 с.
5. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постоловський. – Суми : Університетська книга, 2008. – 240 с.
6. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів : навч. посіб. / М. В. Цюрупа. – К. : Кондор, 2009. – С. 5–132.
7. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посібник / Т. П. Яхно, І. О. Куревіна. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ

Варіант 1

ОО

1. Стили поведінки в конфліктній ситуації:

- А) компроміс;
- Б) невтручання;
- В) агресія;
- Г) конкуренція;
- Д) співпраця;
- Е) пристосування.

2. Конфлікти, що ведуть до підвищення ефективності співпраці, покращення розуміння, стабільності і розвитку:

- А) функціональні;
- Б) дисфункціональні.

3. Види конфліктів залежно від спрямованості впливу:

- А) міжгрупові;
- Б) вертикальні;
- В) насильницькі;
- Г) горизонтальні;
- Д) організаційні.

ПА

1. Розкрийте зв'язок психології соціального конфлікту з соціальною психологією.

2. Що саме розуміють під конфліктами в суспільстві?

3. Конфлікт і конфліктна ситуація.

ПС

1. Розкрийте специфічні суб'єкти соціальних взаємовідносин.

2. Дайте своє визначення поняттю «динаміка конфлікту».

3. Зіставте основні підходи до поняття «конфлікт» і запропонуйте власне його визначення.

Варіант 2

ОО

1. Під конфліктами в суспільстві розуміють конфлікти в різноманітних сферах суспільного життя. Виберіть, у яких саме:

- А) економічній;
- Б) мистецтві;
- В) гендерній;

- Г) суспільній;
- Д) етнічній;
- Є) духовній.

2. До конфліктів духовної сфери належать:

- А) релігійні;
- Б) суднобудівної сфери;
- В) медичні;
- Г) інтелектуальні;
- Д) ідеологічні.

3. Соціальні конфлікти пов'язані з:

- А) економікою держави;
- Б) психологією;
- В) політикою;
- Г) релігійністю.

ПА

1. Охарактеризуйте основні причини соціального конфлікту.
2. Назвіть основні принципи управління економічними конфліктами.
3. Предмет морального конфлікту.

ПС

1. Дайте розгорнуте пояснення щодо причин конфліктів на основі незадоволення гарантіями життєзабезпечення та безпеки. Наведіть приклади.
2. Охарактеризуйте термін «ідеологічна боротьба». Чому це найбільш гостра форма прояву духовних конфліктів?
3. Наведіть приклад наукового конфлікту у галузі психології.

Варіант 3

ОО

1. Фізичне винищення великої кількості людей, що належать до певної національно-етнічної спільноти, представниками іншої національності називається:

- А) геноцидом;
- Б) міжетнічним конфліктом;
- В) національно-визвольним повстанням;
- Г) громадянською війною.

2. Що з переліченого характеризує ситуацію «державного перевороту»?

- А) активні протестні дії незадоволених режимом громадян в основному в сільській місцевості;

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»**

Б) негативна реакція населення на надмірне використання режимом силових методів примусу;

В) зміщення з посад глави держави і частини вищих керівників насильницьким шляхом;

Г) усе з переліченого.

3. Коли міжнаціональна ворожнеча стає повсякчасною характеристикою внутрішньополітичного життя в рамках конкретної держави, то така ситуація може бути визначена як:

А) національно-визвольне повстання;

Б) соціальна революція;

В) громадянська війна;

Г) національно-демократична революція.

ПА

1. Механізм вирішення політичних конфліктів.

2. Конфлікт і консенсус у перехідному суспільстві.

3. Основні теорії виникнення, сутності політичних конфліктів

(Г. Зіммель, Л. Козер, Р. Дарендорф та ін.).

ПС

1. Основні шляхи, засоби досягнення національної та соціальної згоди в сучасному українському суспільстві.

2. Політико-правове виховання молоді як засіб запобігання політичним конфліктам.

3. Шляхи розв'язання політичних конфліктів.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ (ІСПИТ)

1. Предмет конфліктології.
2. Методи конфліктологічної науки: загальні та спеціальні.
3. Основні категорії та закони.
4. Функції конфліктології.
5. Роль конфліктологічних знань у професійному призначенні юриста.
6. Конфліктологія в системі соціальних наук: проблеми взаємодії.
7. Історична традиція в дослідженні проблем конфлікту: від Античності до Нового часу.
8. Внесок психологічних концепцій у теорію конфліктології.
9. Девіантна поведінка та аномія як форми конфлікту (Е. Дюркгейм, Р. Мертон).
10. Модель інноваційного конфлікту.
11. Діалектичний аналіз природи конфлікту; закономірності його розвитку.
12. Марксизм про сутність і призначення класових конфліктів.
13. Поняття «конфлікту»: різноманітність інтерпретацій, специфічні риси.
14. Предмет і об'єкт конфлікту; зв'язок протиріччя і конфлікту.
15. Проблема меж конфлікту; його соціальні функції.
16. Типологія соціальних конфліктів за різними критеріями.
17. Чистий, змішаний, прихований, «помилковий» конфлікт.
18. Масштаби конфліктів. Поняття «легітимного поля» у конфлікті.
19. Джерела конфліктів на соціальному та міжособистісному рівні. Концепція деривації.
20. Проблема конфлікту всередині особистості. Ірраціональна мотивація внутрішнього конфлікту людини.
21. Об'єктивні та суб'єктивні чинники конфліктів.
22. Рушійні сили конфлікту (ресурсно-ціннісний підхід).
23. Конфлікти духовної сфери як ціннісна проблема.
24. Конфлікти в галузі культури і мистецтва.
25. Ідеологічна конфронтація як ціннісний конфлікт.
26. Особливості та різновиди релігійних конфліктів.
27. Економічний конфлікт як зіткнення інтересів потреб.
28. Міжнародний конфлікт як соціокультурна і політична проблема.
29. Конфлікти в організації: трудовий, професійний, адміністративний.
30. Специфіка сімейно-побутових конфліктів.
31. Сутність політичного конфлікту, його різновиди.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

32. Механізм розгортання політичного конфлікту. Проблема політичної напруженості в суспільстві.
33. Соціально-політична криза: спричиненність та особливості протікання.
34. Роль влади в управлінні політичними конфліктами. Конфлікт і консенсус як способи їх розв'язання.
35. Державно-правовий і політико-правовий конфлікт: загальна характеристика.
36. Сутність правового конфлікту; співвідношення конфлікту і правопорушення.
37. Класифікації правових і юридичних конфліктів.
38. Характеристика конфлікту як соціального феномену.
39. Особливості динаміки та специфічні механізми правового конфлікту.
40. Правові аспекти в структурі протікання і розв'язання соціальних конфліктів.
41. Глобальні конфлікти цивілізації: джерела, форми реалізації.
42. Конфліктна ситуація, її сутність та етапи.
43. Соціальна напруженість: показники і стадії розвитку.
44. Динаміка розвитку конфлікту: фази та етапи.
45. Ескалація і генералізація конфлікту. Реверсія в конфліктній взаємодії.
46. Політичні, соціальні та правові моделі управління конфліктом.
47. Суб'єктивна складова конфлікту; мотивація учасників конфлікту.
48. Характеристика ролей учасників конфлікту. Аналіз соціального статусу (чи інституційного положення) учасників конфлікту.
49. Суб'єктивні ресурси конфліктуючих сторін.
50. Основні моделі конфліктної поведінки.
51. Насильство в конфлікті; соціально-правова оцінка.
52. Закінчення конфлікту: способи та варіації.
53. Політичні шляхи розв'язання соціальних конфліктів.
54. Стратегії виходу з конфлікту; тактики конфліктного протиборства.
55. Культурно-етичні та неформальні підходи у попередженні та вирішенні конфліктних ситуацій.
56. Правові інститути і процедури врегулювання конфліктів (державницькі, конституційні, судочинні, арбітражні, адміністративні, міжнародно-правові).
57. Розв'язання конфліктів: шляхи, засоби, технології.
58. Конфлікт у суспільстві та напрями його вирішення.
59. Управління конфліктом: сутність, етапи, принципи.

60. Соціальні технології запобігання конфліктним ситуаціям. Прогнозування конфліктів.
61. Міжгрупові конфлікти.
62. Конфлікт у суспільстві та напрямки його вирішення.
63. Соціально-психологічна діагностика конфлікту.
64. Конфлікт як складне соціальне явище. Ознаки конфлікту.
65. Об'єкт, суб'єкт та предмет конфлікту.
66. Конфлікт і його залежність від конфліктної ситуації.
67. Зміст і особливості між групових конфліктів та конфліктів між особистістю і групою.
68. Динаміка соціального конфлікту.
69. Зміст і умови застосування компромісу у розв'язанні соціальних конфліктів.
70. Переговори як універсальний метод розв'язання соціальних конфліктів.
71. Конфлікти в суспільстві.
72. Економічні конфлікти.
73. Соціальні конфлікти.
74. Конфлікти в духовній сфері суспільства.
75. Основа політичного конфлікту.
76. Позитивна і негативна роль конфлікту в суспільстві.
77. Причини виникнення соціального конфлікту.
78. Типологія політичного конфлікту.
79. Політичні кризи.
80. Шляхи розв'язання політичних конфліктів.
81. Межі конфлікту. Роль третіх осіб в розвитку конфлікту.
82. Функції конфліктів у суспільстві. Функціональні і дисфункціональні наслідки конфліктів.
83. Основні типології конфліктів. Типологія за сферами. Інші типології конфліктів.
84. Класифікація конфліктів за джерелом виникнення, за змістом, за значущістю, за типом розв'язання, за формою виявлення, за типами стосунків, за наслідками.
85. Структурні елементи конфлікту.
86. Динамічні елементи конфлікту.
87. Концепції депривації. Конфлікт інтересів і цінностей.
88. Основні учасники конфліктів: протиборчі сторони, підбурювачі, посередники.
89. Роль третіх осіб у розвитку конфлікту.
90. Функції конфліктів у суспільстві.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Власова О. І. Соціальна психологія організацій та управління : підручник / О. І. Власова, Ю. В. Никоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 398 с.
2. Долинська Л. В. Психологія конфлікту : навч. посіб. / Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц. – К. : Каравела, 2010. – 304 с.
3. Жаворонкова Г. В. Управління конфліктами : навч. посіб. / Г. В. Жаворонкова, О. М. Скібіцький, Т. В. Сівашенко. – К. : Кондор, 2011. – 172 с.
4. Скібіцька Л. І. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. І. Скібіцька. – К. : Кондор, 2009. – 384 с.
5. Тихомирова Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник / Є. Б. Тихомирова, С. Р. Постоловський. – Суми : Університетська книга, 2008. – 240 с.
6. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів : навч. посіб. / М. В. Цюрупа – К. : Кондор, 2009. – С. 5–132.
7. Яхно Т. П. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. / Т. П. Яхно, І. О. Куревіна. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.

Додаткова література

1. Бобровник С. Специфіка прояву компромісу і конфлікту в межах соціальних інститутів / С. Бобровник // Право України, 2009. – № 12. – С. 144–150.
2. Гребенкин Е. В. Тренинг по профилактике конфликтного поведения / Е. В. Гребенкин // Школьные технологии, 2008. – № 5. – С. 121–129.
3. Карамушка Л. М. Дослідження особливостей психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії з персоналом в умовах конфлікту / Л. М. Карамушка, Т. М. Дзюба // Практична психологія та соціальна робота, 2011. – № 8. – С. 1–10.
4. Кириленко А. І. Конфлікти між учителями й учнями. Способи їх розв'язання / А. І. Кириленко // Шкільному психологу. Усе для роботи, 2011. – № 4. – С. 24–29.

5. Климчук В. Мотиваційні конфлікти особистості : модель психологічної допомоги / В. Климчук // Практична психологія та соціальна робота, 2013. – № 8. – С. 17–21.
6. Лимар Л. В. Основні чинники конфліктів в системі відносин «Лікар-Пацієнт» / Л. В. Лимар // Практична психологія та соціальна робота, 2010. – № 5. – С. 50–54.
7. Полякова О. Б. Особенности психологической защиты в общении и способов реагирования в конфликтных ситуациях психологов и педагогов / О. Б. Полякова // Практична психологія та соціальна робота, 2010. – № 10. – С. 43–47.
8. Савин Н. Конфликты в школе – фактор криминализации подростков / Н. Савин // Социальная педагогика, 2009. – № 1. – С. 40–48.
9. Скороходько К. В. Вплив рівня децентрації на вибір стилю поведінки у конфлікті у ранньому юнацькому віці / К. В. Скороходько // Практична психологія та соціальна робота, 2012. – № 3. – С. 34–37.
10. Хабайлюк В. В. Особливості суперечливих стосунків між батьками та дітьми підліткового віку / В. В. Хабайлюк // Практична психологія та соціальна робота, 2012. – № 3. – С. 37–40.
11. Ходарев Д. Роль керівника у процесі управління конфліктами в педагогічному колективі / Д. Ходарев // Управління школою, 2011. – № 13–15. – С. 60–65.

12. Інформаційні ресурси

1. [Електронний ресурс] / режим доступу : <http://chitalka.info>.
2. [Електронний ресурс] / режим доступу : <http://pidruchniki.ws>.
3. [Електронний ресурс] / режим доступу : <http://studentam.net.ua/>.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

*Інна Михайлівна
Хоржевська,*

*Ірина Петрівна
Лисенкова,*

*Ірина Володимирівна
Астремська*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ»

для студентів-психологів

Випуск 290

Редактор *Я. Котенко.*

Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Д. Кардаш.*
Друк *С. Волинець*, фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна.*

Підп. до друку 03.07.2020

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.

Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.

Ум. друк. арк. 2,79. Обл.-вид. арк. 2,11.

Тираж 5 пр. Зам. № 6002.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.